

sections: beliefs; nature, seasons; historical past; the strength and will of man; social relationships, fate, misfortune; moral defects; human nature; stinginess and generosity; mind, foolishness; however, lies; "a lot" - "a little"; health, disease, and death; love, marriage; neighbors, godfathers; "my" - "alien"; economic activity; laziness; appearance; wishes, singing, dancing.

The analysis of each section of the collection makes it possible to formulate the appropriate conclusions about a particular phenomenon, to develop the concept of people's morality, describe the spiritual culture of the Ukrainian people.

Shumeyko Z. says that proverbs and sayings are generalized memory of Ukrainian people. The proverbs are the findings of the life experiences that allow you to formulate views on ethics, morality, and religion, historical and political events.

Matviy Nomys believed that the basic means of education is the native language, folklore, a national mythology and symbolism, folk art, traditions, customs, rituals, games, all genres of folklore, work, nature, life, public opinion, social experience, books, art.

The author concludes that Matviy Nomys in his collection "Ukrainian proverbs, sayings, etc." formulated his conception of legal education on the basis of ethnic pedagogy: compliance with nature, compliance with culture, nationality education, education in labor, unity of training and education, communication to the life of native people, humanity, activity and initiative of education, focus on universal moral values.

Key words: a legal education, the paremias, the collection, the principles, the sources, Matviy Nomys.

УДК 343.85

Яковець І. С.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків;

Василюк І. М.,

адвокат Волинської колегії адвокатів, м. Луцьк

ПРО ЗМІСТ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз змісту окремих принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, що визначені в законі та пов'язані з діяльністю персоналу органів та установ виконання покарань, а також вказані проблемні питання та сформульовані науково обґрунтовані шляхи їх вирішення по суті.

Ключові слова: принципи права, кримінально-виконавча діяльність, персонал, засуджений, органи та установи виконання покарань, правові засади, сфера виконання покарань.

Постановка проблеми. У ст. 5 чинного Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України визначений перелік принципів, якими має керуватись у своїй діяльності персонал Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України, тобто створено належні засади реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства (ст. 1). Більше того, і в Конституції України, і в інших законах України (зокрема, «Про Державну кримінально-виконавчу службу», «Про пробацію», «Про оперативно-розшукову діяльність», ін.) закріплені також загальнонаукові та міжгалузеві принципи права, які мають враховуватись під час оцінки діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. Поряд з цим сучасний стан кримінально-виконавчої діяльності в Україні свідчить про те, що дотримання усіх зазначених видів принципів права залишається на низькому рівні, що, в свою чергу, виступає однією з детермінант, яка обумовлює та підвищує конфліктність персоналу ДКВС України, а також вчинення злочинів як з боку цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, так і щодо них.

Як встановлено в ході цього дослідження, неналежний рівень дотримання персоналом органів та установ виконання покарань визначених у законі принципів діяльності обумовлений також недостатнім науковим супроводом означеної проблематики, зокрема й несистемністю її дослідження у галузі кримінально-виконавчого права.

Мета статті полягає у тому, щоб розробити низку науково обґрунтованих на теоретичному рівні заходів, спрямованих на удосконалення змісту окремих принципів кримінально-виконавчої діяльності ДКВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури засвідчив, що з огляду на реформаційні процеси у кримінально-виконавчій системі України активної розробки набули проблеми кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань загалом і принципів такої діяльності зокрема. Насамперед слід виділити наукові праці таких учених, як Автухова К. А., Бандурки О. М., Бадирі В. А., Богатирьова І. Г., Богатирьової О. І., Джужі О. М., Ко-

валенка В. В., Кондратішиної В. В., Денисової Т. А., Колба О. Г., Копотуна І. М., Конопельського В. Я., Меркулової В. О., Михалко І. С., Павлова В. Г., Степанюка А. Х., Трубникова В. М., Яцишина М. М. та ін.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах слово «принцип» розглядається у різних аспектах, а саме – це: а) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; засада; б) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; в) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [1, с. 504].

Виходячи з вищевикладеного та змісту кримінально-виконавчої діяльності, варто констатувати, що принципи кримінально-виконавчої діяльності, персоналу органів та установ виконання покарань – це закріплені у нормах права правила, якими мають керуватись зазначені особи під час реалізації своїх повноважень у сфері виконання покарань. Основні принципи діяльності ДКВС України визначені в ст. 2 Закону України, а принципи пробації – в ст. 5 Закону України «Про пробацію».

Такий дуалізм (від лат. dualis – подвійний) [2, с. 211] у визначенні вихідних положень діяльності персоналу органів та установ виконання покарань не тільки, як свідчить практика, знижує ефективність роботи цих осіб, але й негативно впливає на результативність функціонування у цілому ДКВС України. При цьому, знову ж таки, як у разі здійснення інших заходів реформацийного характеру у сфері виконання покарань, і в цьому випадку законодавець не дотримався під час прийняття нового нормативно-правового акта (у даному випадку – Закону України «Про пробацію») такого принципу нормотворчості, як принцип системності, відповідно до якого під час створення нових законів слід враховувати системні властивості законодавства (у зазначеній ситуації – принципи, що визначені в ст. 5 КВК та ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»). Більше того, і в Законі «Про пробацію», і в Законі «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» проігноровані загальновизнані теоретико-методологічні підходи з цих пи-

тань, а саме – залежно від сфери дії принципів у межах системи принципи поділяються на: а) загальні; б) міжгалузеві; в) принципи підгалузеві та інститутів права [3, с. 124].

За такого підходу принципи права будуть відповідати своєму змісту, тобто об'єктивно властивим праву відправним началам, незаперечним вимогам (позитивним зобов'язанням), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [4, с. 221]. Саме виходячи з цього формуються норми, інститути та галузі права, а також приймаються нормативні та індивідуальні правові акти (зокрема й ті, мова про які велась вище) та здійснюється весь процес правового регулювання.

Отже, якщо застосувати це теоретико-прикладне правило під час створення нових нормативно-правових актів, то ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ст. 5 Закону України «Про пробацію» логічно було б доповнити частиною другою такого змісту:

«Діяльність персоналу органів та установ виконання покарань, крім цього, ґрунтується на загальноправових, міжгалузевих принципах, що визначені у кримінально-виконавчому законодавстві України».

Як показали результати цього дослідження, немаловажливе значення у законодавчому закріпленні принципів діяльності персоналу органів та установ виконання покарань мають й ті висновки учених з означеної проблематики, що стосуються й питань співвідношення принципів законодавства та принципів відповідної правової політики у тій чи іншій сфері суспільної діяльності. Зокрема, як встановили деякі науковці, досі на доктринальному рівні немає єдиної думки про співвідношення принципів кримінально-виконавчої політики, права, законодавства та діяльності органів і установ виконання покарань [5, с. 42]. У зазначеній ситуації, на переконання Степанюка А. Х., об'єднуючим для всіх видів принципів має стати такий критерій, який витікає зі змісту теоретичного положення про те, що роль принципів у формуванні кримінально-виконавчого законодавства зумовлена наявністю у них ідеальних уявлень про реальну мету кримінально-

виконавчої діяльності та про результат зусиль адміністрації органів і установ виконання покарань [6, с. 21]. За такого підходу принципи кримінально-виконавчого законодавства є виразом головного, основного в даному акті, вони відображають, як обґрунтовано доводить цей дослідник стратегічну тенденцію його розвитку, показуючи, на що воно зорієнтовано [6, с. 21].

Зазначені методологічні засади, включаючи й ті аспекти, що носять дискусійний характер, й склали методологічне підґрунтя дослідження змісту принципів кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. При цьому слід зазначити, що, враховуючи особливу значущість певних принципів [3, с. 124], виокремлені основоположні принципи діяльності персоналу ДКВС України, тобто ті, що склали фундаментальні засади функціонування цих осіб у сфері виконання покарань (Скакун О. Ф. відносить їх до загальних принципів права) [4 с. 224].

До основоположних (загальних) принципів кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань можна віднести наступні.

Принцип справедливості (під справедливістю у доктринальних джерелах розуміють правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь [1, с. 629]).

У теорії права цей принцип розглядається у таких аспектах: а) формальному: до однакового варто ставитись однаково); б) змістовному: втілюється в такому загальному принципі, як пропорційність; в) процедурному: вимагає додержання процедурних правил, спрямованих на забезпечення справедливого результату, незалежно від інших обставин [3, с. 125–126].

Ідея формальної справедливості присутня в самому понятті права, яке за своєю природою є нормативним явищем, а саме: з одного боку, це право об'єктивне, тобто – це сукупність норм права, що виражені (ззовні об'єктивовані) у відповідних юридичних джерелах, нормативно-правових актах (щодо засуджених до позбавлення волі, наприклад, ці норми закріплені в ст. ст. 8, 9, 107 КВК), судових рішеннях (як підстава виконання кримінального покарання (ст. 4 КВК)), правових звичаях тощо [3,

с. 88], а з іншого боку, як право суб'єктивне, яке належить окремим особам (суб'єктам) (наприклад, ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає права та обов'язки персоналу органів та установ виконання покарань) і полягає в наявності у кожного з них певних юридичних можливостей, які в свою чергу пов'язані зі змістом тих правил, з яких складається право об'єктивне [3, с. 88].

Саме в такій якості право здатне виконувати роль незацікавленої особи, яка вирішує конфлікти, що виникають між персоналом ДКВС України та засудженими. Більше того, таким чином право має здатність демонструвати неупередженість і послідовність як у створенні, так і у застосуванні правил. При цьому мінімальною умовою справедливості є заборона свавілля [3, с. 125]. Так, у ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначено, що жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. У правовій сфері, включаючи сферу виконання покарань, формальна справедливість утілюється в принципі формальної рівності, яку Конституційний Суд України тлумачить як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки [7]. Як у зв'язку з цим зазначено в п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», порушення режиму утримання у виправній колонії не містить ознак злісної непокори, якщо представник адміністрації колонії не звертався до засудженого з конкретними вимогами з цього приводу [8, с. 113].

Результати цього дослідження показують, що змістовна справедливість утілюється в такому загальному принципі права, як пропорційність [3, с. 126]. Конституційний Суд України у рішенні від 20 червня 2007 р. № 5-рп/2007 (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) визнав цей принцип ідеєю та ідеологією справедливості [9].

Змістовна справедливість вимагає, як доводить у свої роботах Погребняк С. П., пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, встановлення і диференціювання публічно-правових обмежень залежно від конкретних обставин, що зумовлюють їх запровадження, встановлення і застосування справедливих та ефективних форм перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян [3, с.126]. Стосовно кримінально-виконавчої діяльності персоналу ДКВС України змістовна справедливість полягає у тому, що застосовує ті чи інші засоби впливу на засудженого, зазначені особи мають дотримуватися встановленого в законі порядку. Так, відповідно до ч. 1 ст. 137 КВК України матеріальні збитки, заподіяні державі засудженими під час відбування покарання, стягуються з їхнього заробітку за постановою начальника колонії. При цьому, як правильно з цього приводу зазначає Яковець І. С., необгрунтоване рішення про стягнення матеріальних збитків може не тільки підірвати авторитет начальника установи, а й знизити ефект усієї виховної роботи, що проводилась із засудженими [10, с. 407], тобто таке рішення змістовно буде несправедливим.

Аналогічні наслідки можуть настати й у разі порушення змісту процедурної справедливості, яка вимагає додержання процедурних правил, спрямованих на забезпечення справедливості результату, незалежно від інших обставин [3, с. 126]. Зокрема, відповідно до вимог ч. 2 ст. 137 КВК, до винесення постанови про стягнення матеріальних збитків, заподіяних засудженими до позбавлення волі, має бути встановлений розмір збитків, обставини, за яких їх було завдано, і ступінь вини засудженого в заподіянні збитків. При цьому в процесі перевірки у нього береться письмове пояснення, а постанова про стягнення збитків оголошується засудженому під розписку (ч. 3 ст. 137 КВК).

Таким чином, тільки у разі дотримання формальної, змістовної та процедурної частини принципу справедливості кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань буде відповідати основоположним принципам права, на яких ґрунтується право як загальнообов'язковий соціальний регулятор, який забезпечує змістовну легітимацію права, визна-

чає розуміння «правильного» і «неправильного», є дороговказом у встановленні межі між дозволеним і недозволеним у суспільних відносинах [3, с. 125].

Як з цього приводу зауважили Степанюк А. Х. та Автухов К. А., значення характеристики процесуальної форми діяльності як наукового інструменту пізнання кримінально-виконавчої діяльності полягає у тому, що та чи інша процедура постає як модель, необхідна у вивченні інших напрямів діяльності органів та установ виконання покарань (соціально-педагогічної, трудової, профілактичної, оперативно-розшукової та ін.) [11, с. 798].

У рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) у зв'язку з цим зазначено, що справедливість – одна з основних засад права; вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [7].

Таким самим шляхом йде й судова практика. Так, у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2004 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» звернута увага судів на те, що коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, під час постановлення вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі [12, с. 232].

Висновки. Враховуючи зазначене та сутнісні ознаки принципу справедливості, слід ст. 135 КВК України доповнити частиною восьмою такого змісту:

«Рішення про переведення засудженого в порядку стягнення до приміщення камерного типу дисциплінарною комісією приймається у випадку, коли іншими передбаченими у законі засобами виправлення та ресоціалізації, а також заходами стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі, не можна досягти мети кримінального покарання».

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. – Х.: Фоліо, 2005. – 767 с.

2. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. – Изд. 3-е, испр., перераб. – М.: Мартин, 2010. – 704 с.

3. Теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / Скакун О. Ф.; перекл. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.

5. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навчальний посібник / Колб О. Г., Джужа О. М., Конопельський В. Я. та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба та д.ю.н., проф. О. М. Джужи. – К.: Кондор, 2016. – 336 с.

6. Кримінально-виконавче право: підруч.[для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. Х. Степанюка. – Х.: Право, 2006. – 256 с.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

8. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 берез. 1993 р. № 2 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 109-116.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритою акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20 червня 2007 р. № 5-рп/2007 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-07>.

10. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. – К.: Атіка, 2012. – 492 с.

11. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права // Правова доктрина України: у 5 т. – Харків, 2013. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій [та ін.]; за заг. ред.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов. – С. 784-798.

12. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 7 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – С. 231–245.

Яковец І. С., Василюк І. Н.

О СОДЕРЖАНИИ НЕКОТОРЫХ ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРСОНАЛА ОРГАНОВ И УЧРЕЖДЕНИЙ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ УКРАИНЫ

В статье проведен анализ содержания отдельных принципов уголовно-исполнительного законодательства, исполнения и отбывания наказаний, которые определены в законе и связаны с деятельностью персонала органов и учреждений исполнения наказаний, а также указаны проблемные вопросы и сформулированы научно обоснованные пути их решения по существу.

Ключевые слова: *принципы права, уголовно-исполнительная деятельность, персонал, осужденный, органы и учреждения исполнения наказаний, правовые основы, сфера исполнения наказаний.*

Yakovets I. S., Vasilyuk I. M.

ABOUT CONTENTS OF SOME PRINCIPLES OF CRIMINAL AND EXECUTIVE ACTIVITY OF PERSONNEL OF BODIES AND INSTITUTIONS OF PERFORMANCE OF PUNISHMENTS OF UKRAINE

The article analyzes the content of the separate principles of the criminal-executive legislation, the execution and serving of sentences, which are defined in the law and related to the activities of the personnel of the organs and penal institutions, as well as identified problem issues and formulated scientifically substantiated ways of resolving them in substance.

Key words: *principles of law; Criminal-executive activity; personnel; condemned; Penal organs and institutions; Legal principles; Scope of punishment.*